

NIEUWSBRIEF

ELLA VOGELAAR: DOKWERKER EN FEBRUARISTAKING BLIJVEN INSPIRATIEBRON VOOR VAK- BONDSMENSEN

"Sommige kunstwerken geven voor je gevoel precies datgene weer wat ze moeten weergeven. Voor mij behoren daartoe ondermeer het schilderij Guernica en het beeld De Verwoeste Stad, die de verschrikkingen tonen van de moderne oorlog, waarbij de burgerbevolking vogelvrij is. En de Dokwerker van Mari Andriessen, die model staat voor het verzet tegen de Duitse overheersing. Het beeld straalt precies uit wat er in de wapenspreuk staat die koningin Wilhelmina na de oorlog aan Amsterdam verleende: heldhaftig, vastberaden, barmhartig." Dit zei FNV-vicevoorzitter Ella Vogelaar bij de opening van de tentoonstelling 'De Dokwerker, symbool van verzet' die op 15 februari 1995 in het voorlichtingscentrum in het Amsterdamse stadhuis is geopend.

"Bij verhalen over het verzet", zegt Ella Vogelaar, "stelde ik me aanvankelijk mensen voor die op een of andere manier lijken op de Dokwerker. En je denkt: die Andriessen is er goed in geslaagd om al die mensen in dat ene beeld te vatten. Maar geleidelijk aan ben ik me gaan afvragen of mijn beeld van het verzet, van de houding van velen tegenover de bezetter niet al te zeer is gevormd door de Dokwerker. Sterker nog, je vraagt je af, of de Dokwerker niet de norm is geworden, waaraan je de houding van mensen tijdens de bezettingstijd gaat beoordelen."

Vele onbeantwoorde vragen

Er is, aldus de FNV-vicevoorzitter, veel geschreven over de bezettingstijd en velen hebben hun persoonlijke ervaringen op schrift gesteld. Toch zijn er nog veel vragen onbeantwoord. "Waarom en wanneer geven mensen zich over aan het 'rotzakkie in zichzelf', om met de schrijver J.B. Charles te spreken, waarom komen ze tot onmenselijkheden die voor ons onlosmakelijk zijn ver-

bonden met nazisme en fascisme? Waarom en wanneer komen mensen in actief verzet tegen onderdrukking, tegen onmenselijkheden waarvan hun collega's, hun burens, familieleden, zichzelf - maar ook volslagen onbekenden het slachtoffer zijn? Waarom en wanneer stellen mensen - fatsoenlijke mensen - maatschappelijk betrokken mensen - het verzet nog even uit, tot zich een 'geschikter' moment voordoet? Het zijn vragen waarop wellicht nooit een afdoend antwoord te geven valt. Maar die wel zo wezenlijk zijn, dat er altijd naar antwoorden gezocht moet worden. Ze zijn niet alleen van betekenis voor uitzonderlijke situaties zoals de bezettingstijd, maar ook voor keuzes waarvoor mensen staan in het leven van alledag".

Ook voor de vakbeweging zijn er - aldus Vogelaar - als het gaat om de geschiedenis van de bezettingstijd, nog veel vragen te beantwoorden. Algemene feiten zijn bekend, zoals de snelle gelijkschakeling van het NVV onder bewindvoerder Woudenberg, al in juli 1940. Maar wat er bij voorbeeld gebeurde in de aangesloten bonden, is in veel gevallen nog nauwelijks onderzocht. Zo'n 5 jaar geleden zijn er publicaties geweest in de bladen van de Bouw- en Houtbond FNV en van de ABOP. Daaruit blijkt dat de besturen van de rechtsvoorgangers van de onderwijsbond probeerden tot diep in de bezettingstijd hun organisaties in stand te houden. In de publikaties en de verslagen van vergaderingen is niets van verzet te merken. Al direct na het begin van de bezetting overheerst de neiging tot aanpassing. Net als de NVV-bestuurders laten de bestuurders van de onderwijsbond toe dat hun joodse medebestuurder op last van de bezetter wordt ontheven van zijn taak. En accepteren ze het werken onder een NSB-voorzitter, die de nieuwe orde verdedigt

in het bondsorgaan. Gezwegen wordt er over het gedwongen ontslag van Joodse onderwijzers en de gedwongen plaatsing van Joodse leerlingen op aparte scholen.

Een magnifieke daad van solidariteit

Vogelaar: "De Februari-staking staat daar tegenover. Ruim een half jaar na de gelijkschakeling van het NVV komen duizenden gewone mensen, gewone werknemers, in verzet. Eerst in Amsterdam, later ook in andere delen van Noord-Holland en in Utrecht. De aanleiding waren de razzia's in de Amsterdamse Jodenbuurt. Er was natuurlijk meer. De prijzen van eten waren fors gestegen. De werkloosheid was toegenomen. De omstandigheden waaronder werklozen in werkverschaffingsprojecten moesten werken, waren verslechterd. De druk op werklozen om in Duitsland te gaan werken was gegroeid. Maar de woede en afschuw over de razzia's geven de doorslag. De ontlading van de spanning en de woede komt met de Februaristaking. Een magnifieke daad van verzet en solidariteit, waarnaar de Dokwerker is gemodelleerd.

In de oproep en de eerste aanzetten tot de staking - de moeilijkste en beslissende fase - is duidelijk de organisatorische hand van de illegale CPN te onderkennen. Via deze partij werd de ervaring van de arbeidersbeweging met het stakingswapen tot gelding gebracht. Het

UITNODIGING

tot het bijwonen van de algemene ledenvergadering op zaterdag 25 maart 1995 in het Nationaal Vakbondsmuseum.

Nadere gegevens vindt u op pag. 16 van deze Nieuwsbrief.

verloop van de actie is vervolgens voorname-lijk bepaald door de spontaniteit van de deelnemers. Ik heb begrepen dat het wegblijven van de trams voor veel mensen het bewijs waren dat er echt iets aan de hand was.

Veel bestuurders en kaderleden van het NVV schijnen die ontwikkeling met zorg te hebben gezien. Ook zij die voor de oorlog leiding hadden gegeven aan stakingen. Zij vreesden dat er tegenover de barbaarse bezettingsmacht niet veel te winnen was. Onmoediging en nederlaag zouden een nadelige invloed hebben op een latere noodzaak om in verzet te komen. Het was daarom beter om

het kruut droog te houden. Zo was, volgens de bekende bronnen, hun gedach-tingang."

Het verschil tussen de houding van de vakbonden en de Februaristakers - waaronder natuurlijk ook veel vakbondsleden moeten zijn geweest - stelt, aldus Vogelaar, de vakbondsbe- stuurder van vandaag nog altijd voor vra- gen. "Ik merkte net iets op over een bij het NVV aangesloten rechtsvoorganger van de ABOP, de huidige onderwijsbond van de FNV. Die bond was voor de be- zettingstijd actief anti-fascistisch. Er be- staat zelfs een brochure, waarin precies wordt beschreven hoe de Duitse vakbe- weging na 1933 gelijk werd geschakeld. Toen het zover was voor de bond wer- den de consequenties niet getrokken. Ook niet door bestuurder Piet Schaft, in- derdaad de vader van Hannie, die na de oorlog, na de fusillering van zijn dochter, moest meemaken hoe de Ereiraad van het NVV onder meer zijn doorwerken bekritiseerde. Een drama dat tot nu toe ten onrechte onbekend is gebleven."

Keerpunt

Hoe is het mogelijk, zo vraagt de FNV-vi- cevoorzitter zich af, dat mensen, die vol- doende politiek inzicht hadden, toch doorgingen? "Ik weet het antwoord op de vraag niet. Je kunt aannemen dat de zorg voor de organisatie een motief was. Je kunt aannemen, dat het verlan- gen om het gewone leven zoveel moge- lijk door te laten gaan - dus ook het vak- bondswerk - een belangrijke drijfveer was. Ik zou willen dat er alsnog gepro- beerd wordt orale geschiedschrijving te organiseren over deze episode in de vakbeweging. Het kan nu nog en de vra- gen zijn actueel. Zeker is dat de Februa- ristakers een bewonderenswaardig voorbeeld stelden. Ik geloof dat het waar is, dat de staking een keerpunt was, het moment waarop de verhoudin- gen duidelijk werden, het moment waarop gekozen kon worden."

Er loopt, zo stelt Ella Vogelaar vast, een duidelijke lijn van de Februaristaking naar de viering van de bevrijding. In de oproep die tijdens de Februaristaking in Zaandam onder winkelpersoneel werd verspreid, stond het volgende: 'het pro- test is niet bedoeld als staking voor ma-

teriele belangen van het personeel, noch tegen de bezettende overheid, doch voor behoud van onze Nederland- sche Vrijheid en eerbiediging van ge- loof, ras en politieke overtuiging.' Ieder die dit heden op zich laat inwerken proeft de overeenkomst met artikel 1 van de Grondwet: 'Allen die zich in Ne- derland bevinden, worden in gelijke ge- vallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toege- staan'. Voor de Februaristakers hadden woorden als 'eerbiediging van geloof, ras en politieke overtuiging' een duidelij- ke betekenis en inhoud. "Hoe zeer de omstandigheden ook verschillen, die woorden hebben nog steeds betekenis en inhoud. Helaas wordt dat het scherpst duidelijk in de spanningen waarmee de opname van mensen uit andere samenlevingen in de onze ge- paard gaat. Het 'rotzakkie in de mens'steekt hier en daar weer de kop op."

Omzetting van woorden in daden

Ella Vogelaar: "Het is niet voldoende af- keurende geluiden te laten horen over uitingen van racisme en vreemdelin- genhaat. We moeten onze verantwoor- delijkheid nemen om een harmonieuze inpassing van nieuwe Nederlanders te bevorderen. Ook de vakbeweging moet die verantwoordelijkheid nemen. We pretenderen dat te doen, maar dat er op dat gebied ook voor ons nog heel wat te verbeteren valt is voor mij weer eens op beklemmende wijze duidelijk gewor- den door de verhalen van Stella Braam in haar boek over de onderkant van de arbeidsmarkt in Nederland. Ze be- schrijft de onmacht van enkele bonden om in concrete gevallen te zorgen voor naleving van elementaire arbeidsvoor- waarden voor allochtone arbeiders en ze is, om het zacht te zeggen, niet onder de indruk van het doorzettingsvermogen daarbij. Voor mij zijn de Dokwerker en de Februaristaking die hij symboli- seert een inspiratiebron om woorden om te zetten in daden als het er op aan- komt."

Jeroen Sprenger

VHV Nieuwsbrief

Een uitgave van de Vakbondshistori- sche Vereniging.

Verschijnt vier keer per jaar.

8e Jaargang, nummer 1, maart 1995

Redactie: Jacques van Gerwen, Harry Peer, Jeroen Sprenger en Guus van Ee- kert.

Redactie-adres: Henri Polaklaan 9

1018 CP Amsterdam

Telefoon 020-6241166

Druk en vormgeving: Industriebond FNV

Inhoud van dit nummer	pag.
Dokwerker en	
Februari: staking	1
Peter Danz	3
Dwarsligger	3
Kinderen van Polak	6
Hein Langkemper	6
Dwangarbeid	8
Jaarverslag	11
Notulen	13
Rondleiding NVM	14
Museumkalender	15
Uitnodiging ALV	16

PETER DANZ

Smid van de Nederlandse arbeidsverhoudingen

Peter Danz was voorzitter van de Algemeene Nederlandsche Metaalbewerkersbond (ANMB) van 1916 tot 1937. Hij was in die periode in hoge mate beleidsbepalend voor de grootste bond van Nederland. En daarmee heeft hij een grote bijdrage geleverd aan de wording van de Nederlandse arbeidsverhoudingen.

Hij werd geboren in Keulen, op 7 november 1878, in een katholiek gezin, dat later naar Amsterdam verhuisde. Hij werd smid van beroep en trad op jonge leeftijd tot de katholieke metaalbewerdersvakbond St. Eloy toe. Op 1 juli 1900 werd hij evenwel lid van de Amsterdamse socialistische metaalbewerdersvereniging 'Verbetering zij ons Streven', aangesloten bij de ANMB.

In de richtingstrijd die zich in die jaren binnen de vakbeweging ontvouwde, toonde Danz zich een "modern" vakbondsleider in hart en nieren. Zodra de ANMB zich had afgescheiden van het NAS en zich in 1906 had aangesloten bij het nieuwe NVV werd hij lid van het hoofdbestuur. Hij zou daar 30 jaar lid van blijven. Als voorzitter van de bond was

Danz ook lid van het Verbondsbestuur van het NVV. Buiten de bond was Danz lid van de Hoge Raad van Arbeid, van de Eerste Kamer en was hij actief in de internationale metaalbewerdersorganisatie.

Voor de verdere biografische details verwijs ik naar zijn biografie in het *Vijfde biografisch woordenboek voor de arbeidersbeweging en het socialisme in Nederland*. Hier wil ik vooral de betekenis van Danz als bondsstrateeg behandelen.

Mislukte paarse formatie

Toen Peter Danz in 1916 de voorzittershamer van de ANMB in handen nam, begon een stelsel van arbeidsverhoudingen in Nederland te ontluiken. Er was een begin gemaakt met de sociale wetgeving en met de arbeidswetgeving. Vooral de Wet op de arbeidsovereenkomst, formeel een wijziging van een aantal artikelen in het Burgerlijk Wetboek, was voor de vakbeweging van belang, omdat daarmee ook de cao een wettelijke basis had gekregen. In Nederland regeerde het kabinet-Cort

Dwarsligger

HULDE

Een jaar of zeven, acht geleden hadden Jacques van Gerwen en ondergetekende een gesprek met Jan Varkevisser op het oude hoofdkantoor van de FNV op Plein '40-'45 in Amsterdam. We hadden opgevangen dat Jan interviews hield met vakbondsbestuurders over hun levensloop, werk en denkbeelden. Hij hield ons nog in spanning over de preciese omvang en aard van zijn bezigheden. Zijn projekt was nog niet helemaal afgerond. We wisten hem een interview te ontfutselen. Een stagiair heeft het nog bewerkt. Een en ander leidde ertoe dat de VHV een oral-history dag organiseerde waar allerlei coryfeeën aan deelnamen.

Met deze herinneringen in gedachten zit ik tussen zijn boeken en papieren. Jan is zijn arbeidsleven begonnen als technicus. Heeft lange tijd in het buitenland gezeten. Midden jaren vijftig bracht hij drie jaar met zijn gezin in Columbia door.

De technicus werd later een sociale wetenschapper bij de vakbeweging. Zijn boekenschat getuigt van een grote belangstelling voor economie, arbeidssociologie en de geschiedenis van de arbeidersbeweging. Er liggen nog verkleurde brochures die zijn grootvader als drukker bij Recht voor Allen van de persen heeft laten rollen. De volle omvang van zijn interview-projects wordt duidelijk. Na zijn pensionering heeft hij interviews gehouden met 37 vakbondsbestuurders uit alle richtingen van de vakbeweging. De cassettebandjes zijn bewaard gebleven. Het eerste gesprek hield hij met Piet Brussel op 8 oktober 1981. Het laatste met G. Hammink op 2 februari 1988. Hij heeft alle gesprekken met de hand minitieus en zeer goed leesbaar op papier A-4 formaat uitgeschreven. 1281 bladzijden.

Harry Peer

De nalatenschap van Jan Varkevisser, die veel voor de vastlegging van de geschiedenis van de vakbeweging heeft gedaan, gaat naar het IISG en de VHV.

van der Linden, het laatste sociaal-liberale kabinet tot aan het kabinet-Kok in 1994. Door de weigering van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) om tot dit kabinet toe te treden, was in 1913 de eerste paarse formatie mislukt. Het resterende blauwe kabinet droeg nochtans de belofte in zich de sociale zekerheid te vergroten. Het kan verke- ren. In 1916 bestond al een aantal bedrijfscap's, en de eerste bedrijfstak-cao's waren eveneens afgesloten. Er tekende zich een situatie af waarin geor- dendende arbeidsvoorwaarden, geregelde verhoudingen met werkgevers en een actievere overheid de toekomst leken te hebben.

Medezeggenschap

Peter Danz behoorde tot de eerste vak- bondsbestuurders die ernst maakten met de eis van medezeggenschap van arbeiders in de bedrijven. Hij legde daar- bij een verbinding met wat genoemd werd het 'taylorstelsel'. Die verbinding zou kenmerkend worden voor de ma- nier waarop voor de Tweede Wereld- oorlog in de arbeidersbeweging tegen

medezeggenschap zou worden aange- keken. Onder het 'taylorstelsel' ver- stond men vergaande wijzigingen in de arbeidsorganisatie. Het ging daarbij om produktiviteitsverhoging door rationali- sering, arbeidsdeling en tariefstelsels. Al in 1913 had ANMB-bestuurder Alphons Jantzen gepleit voor medezeg- genschap. In 1916 pleitte de sociaal-de- mocratische ingenieur Theo van der Waerden voor een stelsel van vertrou- wenslieden in de bedrijven, om wille- keur bij de planning en de vaststelling van de tarieven te voorkomen. De ANMB zette een stelsel van vertrou- wenslieden op. Waar fabrieksraden be- stonden, probeerde de ANMB zijn ver- trouwenslieden daarin verkozen te krijgen. Danz maakte, samen met onder- meer Theo van der Waerden, deel uit van de commissie die in 1923 het rap- port *Bedrijfsorganisatie en Medezeg- genschap* schreef, het rapport van SDAP en NVV waarin een eigen visie op bedrijfsdemocratisering werd gepre- senteerd. Een wettelijke verplichting tot het invoeren van ondernemingsra- den, met vergaande en nauw omschre-

ven bevoegdheden stond de commis- sie voor ogen.

In het vakblad van de ANMB, *De Me- taalbewerker*, schreef Danz in 1925 een artikelenserie van maar liefst 26 afleve- ringen, waarin hij onder meer zijn leden uitlegde hoe de bedrijfstak georgani- seerd zou zijn als de ideeën uit *Bedrijf- organisatie en Medezeggenschap* werkelijkheid zouden worden. Zo kre- gen de leden van zijn bond de contouren van een gedemocratiseerde bedrijfstak te zien.

De kans op een wettelijke regeling ver- dampte snel, en daarop was een ver- plichting bij collectief contract de vol- gende begaanbare route. Ondanks grote inspanningen wist de bond het echter niet verder te brengen dan een artikel in de bedrijfstak-cao van 1930 waarin de invoering van fabrieksraden verplicht werd gesteld. Een wettelijke regeling zou tot 1950 op zich laten wachten, en bevoegdheden die leken op die welke in *Bedrijfsorganisatie en Medezeggenschap* waren voorgesteld, kwamen pas in de jaren zeventig.

Vak- of bedrijfsorganisatie

Een ander onderwerp waar Danz als één der eersten mee kwam, betrof een wijziging van het organisatorisch principe van de vakbeweging. De ANMB was georganiseerd volgens het principe dat iedereen die metaal bewerkte lid kon worden van de ANMB. In 1917 schreef Danz een opmerkelijk artikel onder de titel 'Vak- of bedrijfsorganisatie?'. Hij kwam daarin tot de conclusie dat niet het beroep van een arbeider, maar de hoofdactiviteit van het bedrijf waar die arbeider werkte moest bepalen van welke bond hij lid diende te zijn. Zo zouden schilders en stoffeerdere in dienst van de rijtuigenfabriek van Werkspoor lid moeten kunnen worden van de ANMB, en een metaalbewerker in dienst van een aardappelmeelfabriek zouden lid moeten worden van de fabrieksarbeidersbond Nvvfa.

Een belangrijk argument daarvoor was de regeling van grensgeschillen met de Nvvfa. Maar nog belangrijker was Danz' argument dat van een werkgever niet verwacht kon worden dat hij met zes vakbonden per vakcentrale om de tafel ging zitten als hij een cao wilde afsluiten.

De achtergrond voor deze wijziging van het organisatorisch principe ligt in de wording van Nederland tot een industriële natie. De fabriekmatige productie trok zich weinig aan van de indeling naar ambacht die de vakbeweging traditioneel kende. In iedere fabriek liepen wel timmerlieden, machinisten, opzichthouders, technici etc. rond. Zodra de arbeidsvoorwaarden per bedrijf of per bedrijfstak geregeld werden, iets dat in een stroomversnelling raakte na de invoering van de wet op het arbeidscontract, leverde dat problemen op. In 1936 kwam het tot een regeling met de Nvvfa op grond van het bedrijfstak-principe, in 1951 werd ook het hoger en administratief personeel dat in de metaalnijverheid werkte, in de bond opgenomen.

Bedrijfstak-cao

Een derde onderwerp waar Peter Danz al in een vroeg stadium de mogelijkheden van zag, was de bedrijfstak-cao voor de metaalnijverheid. In 1916 sprak Danz daar voor de bondsraad van de bond voor het eerst over. Tot nu toe, stelde hij, hadden de acties ter verbete-

ring van arbeidsvoorwaarden iets toe- vulligs. Waar veel leden waren, werd opgetreden. En dat was lang niet altijd in de bedrijven waar de arbeidsvoorwaarden het slechtst waren. De organisatie was volgens Danz nu sterk genoeg om te gaan ijveren voor een bedrijfstak-cao met een landelijk geldend minimumloon. De wens voor een minimumloon hing nauw samen met de strategie tegen het hierboven genoemde 'taylorstelsel'. Juist het experimenteren met diverse tariefstelsels maakte volgens de bond een minimumloon noodzakelijk, om te voorkomen dat werklieden die ouder of minder handig waren onder een aanvaardbaar weekloon uit kwamen. En een bedrijfstak-cao maakte het mogelijk om in de ondernemingen een fabrieksraad verplicht te maken.

De bedrijfstak-cao kwam voor de tweede wereldoorlog slechts drie keer tot stand, in 1919, 1930 en 1940. Pas na de oorlog werd hij regel. Hoewel Danz als voorzitter dus slechts twee maal een bedrijfstak-cao voor de metaalnijverheid kon tekenen, bleef hij het principe erachter altijd trouw.

Straffe hand

Daarnaast gaf Danz met overtuiging leiding aan zijn bond die onder zijn voorzitterschap sterk professionaliseerde. Zodra de binnenkomende contributie dat toeliet werd een toenemend aantal functionarissen gesalarieerd, dus vrijgesteld. Danz hechtte zeer aan een bond die organisatorisch tot in de puntjes verzorgd was. De administratie, de contributieregelingen, de contributie-inning, daar mochten geen haperingen in voorkomen. Al in de jaren twintig kende de bond functies als bode-bestuurders, beambten en plaatselijk bestuurders. De betaalde bestuurders monopoliseerden de contacten met de werkgevers, waardoor het hoofdbestuur die strak kon regisseren.

Danz was een bondsvoorzitter die met straffe hand leiding gaf. In vergaderingen was Danz nooit de technisch voorzitter, maar degene die alle voorstellen inhoudelijk beoordeelde en kritiseerde. In de congresverslagen zien we geregeld dat, nadat een afdeling een voorstel deed, Danz argumenteerde dat het beter zou zijn dit voorstel niet aan te ne-

men. Meestal werd het daarop ingetrokken, en een enkele keer verworpen.

Klassiek sociaal-democraat

Peter Danz was een klassiek sociaal-democraat. Hij plaatste zijn activiteiten altijd in het kader van de klassenstrijd. Hij legde diverse malen uit wat het verschil was tussen de sociaal-democratische arbeidersbeweging en de confessionele. Voor de confessionele bonden was - schreef hij in diverse artikelen in *De Metaalbewerker* - het streven naar cao's en naar medezeggenschap een doel op zich. Zij waren voor hen uitdrukking van de beoogde samenwerking tussen werkgever en werknemer. Voor de ANMB was de cao slechts een middel. "De tijd waarover het contract loopt kan beschouwd worden als een tijdperk van rust voor de economische actie, terwijl de ontwikkeling en scholing der arbeidersklasse onverpoosd doorgaat", schreef hij in *De Metaalbewerker* van 24 augustus 1918. Medezeggenschap was voor hem, behalve een waarde in zichzelf, ook een middel om de overgang van de beslissingsmacht over de produktiemiddelen in handen van de arbeidersklasse te bespoedigen. Het is allemaal wat anders gelopen, weten we inmiddels.

Strijd versus pacificatie

Danz heeft dan ook met zijn generatiegenoten moderne vakbondsbestuurders gemeen dat zij, ondanks hun overtuiging dat zij de klassenstrijd voerden, deze als maar weinig anderen juist hebben gepacificeerd. Bij collectief contract geregelde arbeidsvoorwaarden, een straf georganiseerde professionele vakbeweging die paste in de bedrijfstakken en beperkte medezeggenschap in de bedrijven bleken uitstekende bouwstenen voor het stelsel van arbeidsverhoudingen zoals dat na 1945 vorm kreeg.

Peter Danz overleed in 1969, en maakte dus op hoge leeftijd nog de eerste haarscheuren in dat stelsel mee.

Hans van den Hurk

KINDEREN VAN POLAK, TALMA EN ARIËNS OVER HUN VERLEDEN

Polak, Ariëns en Talma leerden de arbeiders een eeuw geleden, dat hun lot alleen verbeterd kon worden door een sterke organisatie. Zich in de bond aan een te sluiten. Over hun strijd en leven is al veel geschreven en gezegd. Maar over de mannen en vrouwen, die het vaandel van deze pioniers overnamen, is minder bekend. Ze hadden het misschien iets makkelijker, maar daarom was hun werk voor de vakbeweging niet minder belangrijk.

De Vakbondshistorische Vereniging wil met haar regiowerk die leemte in de geschiedschrijving proberen op te vullen. Momenteel is in Amsterdam een proef aan de gang. Op drie bijeenkomsten vertellen vakbondsleden, die voor en na de Tweede Wereldoorlog actief in hun bond waren, iets van hun belevenissen. Ze zijn in staat om de vakbondsgeschiedenis van de laatste vijftig jaar op een interessante wijze te belichten.

De eerste avond met Hein Langkemper, al zestig jaar actief in NVV en FNV, is al

achter de rug. Nog steeds is hij elke week als rondleider in het Nationaal Vakbondsmuseum aanwezig. Ook voor de uitkeringsgerechtigde leden van zijn bond is hij geen onbekende.

Hij werd geboren op de Brouwersgracht, waar hij opgroeide in een gezin met tien kinderen. Al voor 1940 was hij als metaalbewerker betrokken bij het overleg met Werkspoor. Hij geeft een verhelderend inzicht in de sociale omstandigheden uit die tijd en de veranderingen direct na de oorlog.

Op 25 april vertelt Ko Karmelk over zijn werk met Rinus Ruppert, de tuindersknecht, later CNV-voorzitter, die tenslotte als vice-president van de Raad van State jarenlang de onderkoning van Nederland was.

Karmelk is de zoon van een smid uit het christelijke Monnickendam. Al voor de oorlog zag zijn vader, dat het mis zou gaan met de scheepsbouw. Hij trad in dienst van de gemeente Amsterdam. Het gezin verhuisde naar het rode Oost-

zaan. Daar begon de elektricien als kaderlid van het CNV met het vormings- en jeugdwerk.

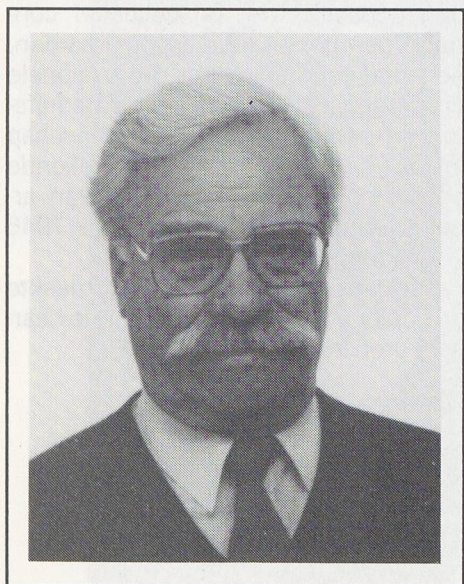
Op 23 mei komt Geert Wagenaer, secretaris van de Vakbondshistorische Vereniging. Hij vertelt over zijn jeugd in het vooroorlogse Zeeuws-Vlaanderen, waar zijn vader in de zomer boer en in de winter klompenmaker was. Vanuit de Katholieke Arbeidersjeugd vond hij zijn weg in de vakbeweging; was het niet eens met de opdeling van beambten over de bedrijfsbonden en bleef strijden voor een eigen beambtenvakbond. Hij beëindigde zijn actieve loopbaan als secretaris van de vakcentrale voor het Middelbaar en Hoger Personeel.

De avonden worden gehouden in het Nationaal Vakbondsmuseum, Henri Polaklaan 9 te Amsterdam. Aanvang 19.30 uur, einde om 22.00 uur.

Wim Staubach

HEIN LANGKEMPER: MOOISTE TIJD WAS VOOR DE OORLOG

In het Nationaal Vakbondsmuseum vertellen drie vakbondsveteranen over hun leven voor en in de bond. De eerste bijeenkomst met de 80-jarige Hein Lang-

kemper is inmiddels achter de rug. Bezoekers van het Museum zullen hem wel eens ontmoet hebben als vrijwilliger en rondleider van groepen, die een tentoonstelling bezoeken. Met de verhalen over zijn ervaringen in de vakbeweging van voor de oorlog tot vandaag de dag weet hij zo'n museumbezoek een eigen kleur te geven.

Voor Hein Langkemper begon het allemaal in 1915 op de Amsterdamse Brouwersgracht, waar Langkemper werd geboren als een van drie 'voor-kinderen'. Zijn vader was al vroeg weduwnaar, kreeg kennis met een meisje van 17 jaar. En dat werd de moeder van Hein. 'Mijn grootvader zei, toen er drie kinderen waren, dat mijn vader toch maar eens met mijn moeder moest trouwen. Hij scheelde 24 jaar met haar. Later kwamen er nog zeven kinderen. Hij heeft altijd hard voor ons gewerkt'.

De vader van Hein kwam uit een katholiek milieu. Hij ging naar het seminarie in Nijmegen. Op vrijdagavond kwam hij naar Amsterdam. Op het Raampoortplein sprak Domela Nieuwenhuis. Die maakte zo'n indruk op de seminarist, dat hij achter hem aan is gegaan. Hij verliet het seminarie en werd kleermaker. Om er wat bij te verdienen speelde hij 's avonds harmonika op bruiloften en partijen. 'We woonden met die tien kinderen in een alcoofwoning op de Jacob van Lennepkade. Ik kwam daar in de AJC terecht. Mijn vader was een rooie rakker. Bij verkiezingen moest ik 's avonds de plakemmer dragen. Je mocht toen niet plakken. Voor de politie was de emmer het bewijs, dat je aan het plakken was. Ik kon harder lopen dan de politie. Daarom kreeg ik de emmer. Mijn vader was lid van de bond voor de kleding en op het 1-mei feest en bij demonstraties liep ik mee met de optochten naar het IJclubterrein'.

Hein Langkemper bezocht de ambachtsschool en leerde voor elektriciens. Na de school kwam hij in de liftenbouw als loopjongen. Toen hij in dienst moest, werd hij ontslagen. De boekhouder wees hem op de mogelijkheid om onder de dienst uit te komen in verband met 'broederdienst'. De militaire dienst ging niet door, maar het ontslag bleef gehandhaafd. 'Mijn vader en ik waren toen werkloos en we moesten elke dag stempelen. Als je dat een dag niet deed, dan werd je steun verminderd. Ik kreeg geen uitkering. Toch moest ik stempelen, want daardoor kreeg mijn vader vijf gulden meer'.

Bij de liftenbouwer had Hein achttien gulden per week verdiend. Voor die tijd was dat heel veel. Hij meldde zich voor werk bij een antennebouwer. Voor de deur stond een lange rij jongens, die ook op dat baantje afkwamen. Hein werd aangenomen en kreeg zeven gulden en vijftien cent per week.

Het stempelen gebeurde in een oude loods aan de Muidergracht. Die had de Metaalbewerkerbond - de ANMB - gehuurd, zodat de werklozen niet in de regen op hun beurt hoefden te wachten. Hein kwam er andere jonge mensen tegen zoals Henkie Pal, die gitaar speelde. 'Met een groepje van de bond zijn we toen gaan kamperen bij 't Witte Paard. Herman Wagenaar, die bij Wiener werkte en in het afdelingsbestuur zat, ging mee. We zijn begonnen met een zanggroepje, dat we de Metaalzangers noemden. De bond gaf in die tijd filmochtenden op zondag in de City of Tuschinski. We zijn er gaan zingen en met veel succes. We werden overal gevraagd. Nou hadden we alleen jongens in de groep en dus zeiden we: we moeten meiden hebben. We zijn toen naar de bond voor de kleding gegaan, omdat we wisten dat er veel vrouwen in de confectioneries zaten. Zo kregen we er een stoot meiden bij. We zijn revues gaan schrijven en daarmee trokken we het land in'.

In 1935 kwam Langkemper bij Werkspoor in de turbinebouw terecht. Hij kwam al gauw in de fabrieksraad en hij werd voorzitter van de vertrouwensledengroep. 'De vooroorlogse periode

vind ik de mooiste tijd. Je had greep op de mensen. Ik haalde op de fabriek de contributie op. En dan zei je zo, dat iedereen het kon horen, tegen iemand: Hé jongen, ben jij geen lid? Nou, in onze afdeling werd hij het dan wel. De onderlinge verhoudingen tussen de bonden was fanatiek. Ik werkte op de stelplaats met nog 80 man. De groepsleider was lid van de moderne bond. Die zei, dat je lid van de bond moest worden. De portiers waren meestal ook bondsleden. Wanneer je voor het eerst op het bedrijf kwam, dan moest je je melden bij de portier. Die vroeg: en jongen, ben je al lid van de bond. En dan haalde hij het inschrijfformulier uit een laasje en gaf dat aan je mee. De baas was ook maatstafgevend voor je indeling. Als het werk was afgelopen en er niet voldoende door andere afdelingen was aangebracht om met het volgende werk te beginnen, dan werd je naar huis gestuurd. Als er weer werk was, dan kreeg je een oproep. Voor de leden was die werkloosheid gedurende de eerste zes weken niet zo'n groot probleem, want dan kreeg je van de bond betaald. De bond had een man van de afdeling in het stempellokaal zitten. Er was ook een crisisman bij. Die sprong in, als er problemen waren'.

In mei 1940 was er geen werk meer. Het kader bedankte voor de bond, toen die onder Duits beheer werd gesteld. Dat werd in het bedrijf doorgegeven en bij Werkspoor hebben toen de leden en bloc bedankt. In de oorlog belde Henk van Eerde, een bestuurder van de ANMB Langkemper op en vroeg om eens na te gaan, wat er bij de EVC aan de gang was.

'In Zaandam was de oprichtingsvergadering van de EVC. Ik heb daar gezegd, dat na de oorlog de bond weer zou terugkomen. Maar de EVC sloeg aan. Op het bedrijf zei ik, dat ik begreep dat de mensen lid werden, maar dat ze straks zouden ontdekken lid te zijn van een communistische organisatie. Vanaf het begin was het toen knokken in het vakbondswerk.

De EVC was sterk in de ketelmakerij en de smederij. Ik ging bewust die afdelingen binnen om de discussie aan te gaan. Het straatvechten had ik al in het stempellokaal geleerd, maar ook Marx.

Ik ben blij, dat dat fanatisme weg is'.

Leefland, de sociaal directeur van Werkspoor, vroeg na de oorlog aan de kaderleden van de bonden om een rapport te maken over het tariefstelsel. 'We hebben in tien commissies het rapport gemaakt en bij de directie op tafel gelegd. Ze vroeg, of we het ook met de ingenieurs besproken hadden. Want die zouden het niet pikken, als ze zouden horen, dat het uit onze koker kwam. We stonden negatief tegenover het tariefstelsel, omdat het mensen met een laag uurloon niets bood. We wilden een collectief stelsel per fabrieksdeel. Dat is niet overgenomen. Later zijn de tarieven in de vaste lonen opgenomen. We hadden een winstdelingsregeling en daarmee werd door de directie gesjoemeld. Als je ontslagen werd, kreeg je niet je winstdeling mee. We zijn toen met drie man naar het College van Rijksbemiddelaars gestapt. Dat heeft ons in het gelijk gesteld.

Ik ben nu zestig jaar actief kaderlid. Ik zit in de landelijke adviesgroep voor uitkeringsgerechtigden van de Industriebond FNV en tot voor kort deed ik dat werk ook voor de FNV'.

Wim Staubach

Op 22 oktober 1994 vierde de Stichting Vakbondshistorisch Archief Nijmegen en Omstreken het 15-jarig bestaan.

Ter gelegenheid van dit jubileum heeft het archief een speciale poster uitgebracht.

Het archief bevindt zich in de Burghardt van den Berghstraat 141, 6512 DJ Nijmegen.

Telefoon: 080-280037 of 223539 en is geopend op dinsdag van 9.30 - 12.00 uur, woensdag van 13.00 - 16.30 uur en donderdag van 10.00 - 12.00 en 14.00 - 16.30 uur.

KINDEREN VAN GEWONE ARBEIDERS... Dwangarbeid in de tweede wereldoorlog

De meeste mannen die in de Tweede Wereldoorlog door de nazi's in Duitsland en in door Duitsland bezette gebieden tewerkgesteld werden, waren gewone arbeiders. Veel van deze mannen kwamen door de 'Arbeitseinsatz' in Duitsland terecht, ver van huis en meestal in grote industriegebieden. Deze industriegebieden hadden vooral in het laatste oorlogsjaar te kampen met vele en zware bombardementen. Ongeveer 500.000 mannen zijn naar Duitsland gestuurd en ongeveer 30.000 zijn daar omgekomen.

Gedurende de eerste oorlogsjaren hebben de nazi's een politiek gevoerd om buitenlandse mannen te werven om in de Duitse industrie te werken, opdat de Duitse mannen naar het front konden. Deze wervingspolitiek berustte allereerst op vrijwilligheid, maar toen dat mislukte werd aan de term 'vrijwilligheid' wel een bizarre betekenis gegeven, hetgeen uiteindelijk uitmondde in grote razzia's zoals bijvoorbeeld in Rotterdam, Den Haag, Leiden en Hilversum. De meeste razzia's vonden plaats in het laatste oorlogsjaar en hadden niet meer als hoofdmotief arbeidskracht, maar het voorkomen dat jonge mannen met de geallieerden tegen Duitsland zouden vechten.

Vrijwilligheid

Werken in Duitsland werd voor de oorlog door de Nederlandse regering gezien als oplossing voor de toentertijd (toen) hoge werkloosheid. Passende arbeid zou ook voor werk in Duitsland gelden. Volgens A.J.M. Rövekamp, voormalig werkbemiddelaar in Amsterdam, moet men deze uitspraken relativiseren. Hij ontkent niet dat er 'enige' werklozen waren die onder het mom van passende arbeid naar Duitsland moesten, maar dat waren hoofdzakelijk werklozen in de grensgebieden. Volgens zijn zeggen werd er in Amsterdam niet serieus mee omgesprongen, de werkloosheid liep ook terug. Rövekamp merkt op dat er ook mensen waren die het aantrekkelijk vonden om in Duitsland te werken vanwege de hogere lonen. Maar ook deze bewering moet met nuance bekeken worden. De werkloosheid mocht dan wel in 1936-1937 teruggelopen zijn, ze was nog steeds erg groot. Er werden wel plannen ter bestrijding van de werkloosheid gemaakt, maar door de weifelende houding van de Nederlandse regering kwamen deze plannen niet van de grond.

Sedert 1934 was R.A. Verwey directeur van de Dienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling. Hij had grote bewondering voor de wijze waar-

op in Duitsland het werkloosheidsprobleem was opgelost. Verwey was geen nazi, daar is nooit twijfel over geweest bij zijn naaste medewerkers, maar door zijn bewondering en enthousiasme voor het Duitse systeem van arbeidsmarktbeleid hadden de Duitsers, na de capitulatie van 14 mei 1940, weinig moeite om de Nederlandse autoriteiten mee te krijgen om Nederlandse werklozen naar Duitsland te sturen.

Volgens B.A. Sijes kan men in Nederland vier periodes onderscheiden:

De eerste periode loopt van mei 1940 tot de herfst van 1941. Hitler verwachtte een korte duur van de oorlog. De eisen aan de bezette gebieden waren matig en de dwang was niet openlijk. Er werd geworven op basis van vrijwilligheid en werklozen moesten naar Duitsland.

Uitkammen

De tweede periode liep van eind 1941 tot eind 1942.

Duitsland leed zware nederlagen aan het Russische front. Vanaf april 1942 werd tewerkstelling in Duitsland openlijk afgedwongen. Dit ging via het uitkammen van de bedrijven, dat wil zeggen dat ieder bedrijf een bepaalde hoeveelheid arbeiders moest leveren. In de praktijk betekende dit dat veelal ongehuwde jongemannen naar Duitsland gestuurd werden. De meeste bedrijven zochten eerst de ongehuwde jongemannen er uit, zodat de gehuwde mannen zolang mogelijk bij hun gezin konden blijven. Veel ongehuwde mannen boden dit ook zelf aan. Deze methode van werving, de uitkaming, liep door tot juni 1943.

Jaarklassen

De derde periode liep van begin 1943 tot aan de invasie in Normandië in juni 1944. Na de ineenstorting van het Duitse front bij Leningrad (januari 1943), waarbij veel Duitse soldaten sneuvelen, werden op nog grotere schaal bedrijven in de bezette gebieden uitgekamd op arbeidskrachten. Er kwamen ook gedwongen bedrijfssluitingen voor. De daardoor werkloos geworden arbeiders moesten naar Duitsland. Vanaf juni 1943 werden 'jaarklassen' opgeroepen. Mannen die geboren waren tussen

JAARVERSLAG VHV 1994

1920 en 1924 werden opgeroepen zich te melden bij het arbeidsbureau om uitgezonden te worden naar Duitsland. Men probeerde via allerlei trucs er onderuit te komen. Doktersattesten, brieven van de werkgever in verband met onmisbaarheid op het bedrijf, enz. Een bekend voorbeeld is dat van Hilda Verwey-Jonker en haar man Evert. Hilda en haar man zaten in het verzet in Eindhoven toen Evert naar Duitsland moest. Evert Verwey is toen met brieven van Philips, zijn werkgever, naar het arbeidsbureau gegaan om voor zijn behoud voor Philips in verband met de oorlogsindustrie te pleiten: dat lukte. Bij de meeste mensen lukte het helaas niet. Doktersattesten werden genegeerd, ook bij echt ernstig zieken. Een aantal mensen probeerde in 1943 toen het Italiaanse leger in Noord-Italië verslagen was, een vertragingstactiek door via de arbeidsbeurs een omscholingscursus te doen. Deze cursussen duurden drie maanden, dat bleek te kort te zijn, want het oprukken van de geallieerde legers zette niet door. Veel van deze cursisten voelden zich erg bezwaard omdat ze zich nu ten behoeve van de vijand bekwaamd hadden. Bij terugkeer werd ze dat ook niet in dank afgenomen. Om het aantal werkweigeraars in te dammen werden er nieuwe registratiemethodes uitgevoerd en razzia's gehouden. De strafkampen, Arbeitserziehungslagers, kwamen ook steeds voller te zitten.

Razzia's

De vierde periode ving aan na de invasie in Normandië. De Duitsers kondigden toen de 'totale Kriegseinsatz' af. Nederland was na augustus 1944 nog het enige gebied in West-Europa waar de Duitsers heer en meester waren; razzia's vonden dan ook op grote schaal plaats; tot vlak voor de bevrijding. De grootste en meest geraffineerd uitgevoerde razzia vond plaats in Rotterdam op 10 en 11 november 1944, waarbij zelfs onderduikers opgepakt werden. Ongeveer 50.000 mannen werden verzameld en grotendeels naar Duitsland gestuurd. Er waren op dat moment al 40.000 mannen in Duitsland werkzaam!

Staking en verzet

In het algemeen kan men stellen dat de mensen niet vrijwillig gingen. Toen de

Duitsers 3000 arbeiders van de werven in Amsterdam-Noord naar Duitsland wilden doen vertrekken brak er op 17 februari 1941 een korte staking uit. Ten gevolge van verwarring in het Duitse kamp werd deze actie met succes bekroond. *Het Parool* kopte 'Bravo Metaalarbeiders'. Op 5 januari 1945 werd het meldingsbureau voor de arbeidsinzet in de Spieghelschool aan de Marnixstraat door de illegaliteit opgeblazen. Reprisailles volgden in de dagen daarop; gruwelijke terechtstellingen. Incidenteel is er sabotage geweest en heeft men geprobeerd onder te duiken. Dat laatste is vaak aan de dwangarbeiders gevraagd: 'Waarom ben je niet ondergedoken?' Velen hebben het geprobeerd, maar de georganiseerde onderduik kwam pas erg laat op gang, na de april/mei stakingen in 1943 toen de LO (Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers) op gang kwam. De communicatie tussen de mensen in een oorlogsperiode was natuurlijk niet optimaal, waardoor velen ook niet wisten hoe ze een onderduik adres moesten 'organiseren'. Bovendien, een niet te onderschatten factor was dat een onderduiker over voldoende middelen, geld of bonnen, moest beschikken om te leven. Ook de achtergebleven familie was een financiële zorg.

Zware industrie

De dwangarbeiders kwamen meestal in de zware industrie terecht in gebieden die zwaar te lijden hadden van geallieerde bombardementen. Het werk was zwaar, meestal 12 uur op en 12 uur af, 7 dagen per week. Het leven in de 'Lagers', waar de meesten in ondergebracht waren, was monotoon, vuil en weinig vreugdevol. Men probeerde er wat van te maken, maar kampte met honger, kou en ziekte. In de vrije tijd gingen de meeste arbeiders een potje bier drinken en probeerde men extra voedsel te organiseren. Een aantal bezocht de kerk en sommigen bezochten broers of vrienden in naburige plaatsen, als het maar in een straal van 30 kilometer bleef. Er waren ook mannen die probeerden nog wat te studeren, zoals Ger Harmsen in zijn memoires schreef. In de beperkte vrije tijd kwamen de mannen ook in contact met dwangarbeiders uit andere kampen: zoals Russen, Polen en Tsjechen. Deze mensen, mannen én vrouwen, zaten in aparte kampen en kregen ook een andere, veel slechtere, behandeling. Voor de nazi's waren zij 'Untermenschen'.

De arbeiders die men nodig had, waren gedeeltelijk een vervanging van de eigen arbeiders, die voor het front opge-

GEWONE ARBEIDERS...

Dwangarbeid in de tweede wereldoorlog

roepen waren. Deze 'Fremdarbeiter' (nu zou men ze gastarbeiders noemen) verdienden ook een vastgesteld loon en betaalden premies. Het loon zou volgens de - betere - Duitse normen zijn, maar daar kwam niet veel van terecht. Er werd soms erg weinig verdiend en meestal ging al het geld op aan extra voedsel, omdat men op de fabriek te weinig te eten kreeg. De dwangarbeiders die via razzia's opgepakt waren hadden als regel geen inkomsten. Onder deze groep werd erg veel honger geleden. Maar uiteindelijk kwam dan toch de bevrijding en wilde men naar huis. Velen gingen op weg door een verwoest land waar geen vervoer en onderdak te vinden was en bovendien honger heerste.

Bevrijding

In deze chaos moesten de geallieerde autoriteiten orde scheppen. Er moest een nieuw bestuur komen. Oorlogsmisdadigers moesten opgespoord en oorlogsgetroffenen moesten geholpen worden. Tegelijkertijd moest er puin geruimd, nutsvoorzieningen hersteld, medische zorg opgezet, stromen met vluchtelingen gereguleerd en buitenlanders weer naar huis geholpen worden. In Londen was men in de loop van 1943 al begonnen met voorbereidingen te treffen voor de terugkeer van de vele ontheemden in Europa. Er werden internationale afspraken gemaakt m.b.t. verantwoordelijkheden, zorg voor elkaars onderdanen en de rangen die burgerlijke hulpverleners moesten krijgen in een door militairen beheerst gebied. Ook, en Nederland was daarbij het eerste land, probeerden de regeringen in ballingschap de opvang in het, dan nog bezette, vaderland op papier te regelen. Mede doordat Nederland in 1944 maar voor de helft bevrijd werd, ontstonden er grote problemen. Deze problemen hadden te maken met competentiestrijd tussen de Repatriëringdienst onder leiding van de burger Ferwerda en het Militair Gezag, onder leiding van de militair Kruls. Bovendien kampte men in Londen vlak voor de bevrijding in 1945 nog met een regeringscrisis. De socialisten traden toen uit de regering, waaronder de minister van sociale zaken Van den Tempel. Onder zijn bestuur behoorde de Repatriëringdienst. Ondanks de

goede voorbereidingen verliep niet alles naar wens, maar rond augustus waren de meeste dwangarbeiders weer thuis. Dit gold niet voor mensen die in Oost-Europa, m.n. in Rusland waren terecht gekomen. Door de slechte diplomatieke verhoudingen tussen Nederland en de USSR duurde het voor een aantal mannen tot 1947 voor ze terugkwamen.

Terugkeer

Als men de reis door Duitsland met al haar problemen ondergaan had, bleek men aan de grens nog niet 'thuis' te zijn zoals velen juist hoopten. De behandeling aan de grens was voor velen een bizarre ervaring. Grensambtenaren hadden verwerkingsproblemen vanwege het gebrek aan voedsel, kleding, huisvesting enz. Er waren ook problemen vanwege de screening. Veel dwangarbeiders voelden zich onheus behandeld als ze door padvindders gevraagd werd waarom ze niet ondergedoken waren; of door de ambtenaren van het arbeidsbureau die ze eerst naar Duitsland gestuurd hadden. Mijns inziens waren daar geen duidelijke instructies over. Soms werden mannen verschillende malen gescreend, zowel door de diverse geallieerde posten, als door Nederlandse grensposten, waardoor zij zich gecriminaliseerd voelden. Bovendien werden ze soms bij gebrek aan ruimte in kampen bij NSB-ers geplaatst. Ook werden ze soms door NSB-artsen onderzocht. Terugkeer vanuit het opvangkamp aan de grens naar huis was in een aantal gevallen ook een moeizaam proces. Mannen met luizen werden in quarantaine gehouden uit angst voor vlektyfus, hoewel dat medisch gezien niet noodzakelijk was. Kwam men in Nederland aan de grens in de periode dat het Zuiden wel bevrijd was maar boven de rivieren nog niet, dan werd men elders, bij boeren in de omgeving, ondergebracht. De meesten hebben daar dankbare herinneringen aan. Ook vlak na de bevrijding van het westen was het niet direct mogelijk daar naar toe terug te keren in verband met de angst voor epidemieën.

Na deze terugkeer kwam de terugkeer in het maatschappelijk leven. Dat ging ook vaak niet vlekkeloos, bijvoorbeeld

met het verkrijgen van distributiebonnen en een arbeidsplaats. Maar ook: hoe ga je om met je familie en vrienden die de hongerwinter achter de rug hebben, met je familie en vrienden waarvan een aantal door de oorlog zijn omgekomen? Hoe kom je weer terug in het arbeidsproces?

Voor velen was het terug zien van de familie een vreugdevol weerzien, maar helaas kwam men soms ook terug in een familie die erg geleden had en dan konden de dwangarbeiders niet altijd hun verhalen kwijt en ging men maar 'gewoon' weer verder.

Thea van der Linden

Gebruikte literatuur:

Rövekamp, A.J.M. *Amsterdam in beweging jaren. Herinneringen van een werkbemiddelaar 1925-1956*, Amsterdam, 1978.

Sijes, B.A. *De Arbeidsinzet. Gedwongen arbeid van Nederlanders in Duitsland, 1940-1945*, Den Haag, 1990.

Verwey-Jonker, Hilde. *Er moet een vrouw in. Herinneringen in een kentering van de tijd*, Amsterdam, 1988.

Oosthoek, Albert. *De Rotterdamse arbeidsinzet 1940-1945*, Rotterdam, 1944.

Roegholt, Dr. Richter. *Amsterdam in de 20e eeuw. Deel 1 1919/1945*, Utrecht-/Antwerpen, 1976.

Harmsen, Ger. *Herfsttijloos (Colchium autumnale). Een levensverhaal*, Nijmegen, 1993.

De Werkgroep Industrieel Erfgoed Helmond heeft op 8 december 1994 het voorlopige Museum van Helmonds Werkend Verleden in gebruik genomen.

Het museum is gevestigd aan de Kloosterweide 61 te Helmond.

JAARVERSLAG VHV 1994

van het huishoudelijk gedeelte van de VHV-ledenvergadering van 19 november 1994, gehouden in een van de zalen van Artis te Amsterdam.

Inleiding

In het verslagjaar 1994 werden door de Vakbondshistorische Vereniging twee belangrijke overeenkomsten gesloten. De eerste, met de Industriebond FNV, had betrekking op de detachering van Wim de Vrind bij onze vereniging. De tweede betrof de gewijzigde voortzetting van de samenwerking met- en de huisvesting bij het Nationaal Vakbondsmuseum.

In de laatste twee nummers van de *Nieuwsbrief* werd in 1994 uitvoerig aandacht besteed aan de vakbondshistorische tentoonstellingen in het Vakbondsmuseum. Besloten is voorts dat de VHV, als vriendenvereniging van het museum, in 1995 drie bijeenkomsten in het Vakbondsmuseum zal organiseren op dinsdagavonden, als het museum geopend is.

Leden en vergaderingen

Aan de werving van nieuwe leden is wederom regelmatig aandacht besteed. Met name bijeenkomsten van de vakcentrales CNV, FNV en MHP alsmede van de aangesloten vakbonden werden hiervoor benut. Van de propagandafolder en de beschikbare tekst is een goed gebruik gemaakt. De VHV is erkentelijk voor de medewerking.

In 1994 werden twee algemene ledenvergaderingen gehouden. Voor de eerste vergadering waren we te gast bij het Limburgs Sociaal Historisch Centrum te Maastricht. Dit centrum beschikt over veel archieven van de Limburgse sociale organisaties. Ook is er een uitgebreide vaandelcollectie te zien. In de *Nieuwsbrief* werd een verslag opgenomen.

De tweede vergadering werd in Artis gehouden omdat het vakbondsmuseum in verband met de herdenking door de Industriebond-FNV van de oprichting van de Algemeene Nederlandsche Diamantbewerker Bond, een eeuw geleden, geen vergadering beschikbaar had. Wel konden de deelnemers aan de ledenvergadering drie tentoonstellingen bezoeken. Geert Wagenaer gaf aansluitend aan de huishoudelijke vergadering een toelichting bij de tentoonstellingen.

In de laatste vergadering werd afscheid genomen van Wietske van Agtmaal, die als lid van de redactie van de *Nieuwsbrief* terugtrad. Met enige passende woorden werd door de voorzitter gememoreerd dat Wietske sinds de oprichting bij de VHV is betrokken. Hij overhandigde haar een boekebon. Het bestuur werd gewijzigd. Jacques van Gerwen legde na negen jaar zijn functie neer. De voorzitter bedankte hem voor de kritische inbreng en overhandigde ook hem een boekebon. In de ontstane vacature werd voorzien door de verkiezing van Mies Campfens (IISG).

VHV-bestuur

Op 31 december van het verslagjaar was het bestuur van onze vereniging als volgt samengesteld: Stan Poppe, voorzitter, Geert Wagenaer, secretaris, Tom Simonis, Penningmeester, Luuk Brug, Guus van Eekert - van Balveren, Elise Friebel, Mies Campfens, Harry Peer, Wim Staubach en Cees Zwijnenburg. Willem van der Stokker, directeur NVM, werd wederom voor alle bestuursvergaderingen uitgenodigd. Vanaf 1 september 1994 werden de vergaderingen door Wim de Vrind, in zijn functie van organisatie-secretaris, bijgewoond.

Raad van Advies

De Raad van Advies kwam in 1994 niet bijeen. De samenstelling per 31 december 1994 was als volgt: G.A. Cremers (CNV), L. Groen (FNV), D.D. Drijfhout (MHP), J.H. Roes (KDC), J.C.G.M. Jansen (LSHC), B. Reinalda (NVSG) en G. Harmsen (Bull.Ned. Arbeidersbeweging). J. Schaeffer, lid van de Raad op persoonlijke titel, ontviel de VHV door overlijden.

Nationaal Vakbondsmuseum

Evenals voorgaande jaren werden in 1994, in alle nummers van de *Nieuwsbrief* van onze vereniging, aan de tentoonstellingen en andere activiteiten van het Nationaal Vakbondsmuseum zeer ruim aandacht besteed. Ook in de beide ledenvergaderingen, de bijeenkomsten met contactpersonen van vakcentrales en vakbonden was dat het geval. Aan de verkoop van NVM-uitgaven en de museumjaarkaart voor vrienden van musea werd actief medewerking

verleend. Met het museumbestuur werd een samenwerkingsovereenkomst gesloten die aansluit bij de afspraken die werden gemaakt voor het museum werd geopend. De bijdrage aan de VHV werd op bevredigende wijze geregeld. De VHV krijgt met ingang van het nieuwe jaar afzonderlijke kantoorruimte in het museum ter beschikking.

Tweemaal per jaar zullen de directeur van het Vakbondsmuseum en het bestuur van de VHV met elkaar overleggen. Eenmaal per jaar zullen de beide besturen met elkaar over de samenwerking van gedachten wisselen.

Nieuwsbrief

Het ledenblad van onze vereniging verscheen in 1994 vier maal. In verband met de publikatie van de stukken voor de ledenvergaderingen en een artikel over de Katholieke Arbeiders Jeugdbewegingen bevatte het eerste nummer 24 pagina's en het derde nummer 20 pagina's.

De redactie van de *Nieuwsbrief* verloor in Wietske van Agtmaal een lid van het eerste uur, die gedurende een reeks van jaren ook administratief en organisatorisch veel werk voor de redactie heeft verzet.

Druk en vormgeving werden verzorgd door de huisdrukkerij van de Industriebond FNV.

De administratieve en organisatorische werkzaamheden verbonden aan het redactiesecretariaat alsmede de opmaak van het blad werden verzorgd door Guus van Eekert.

Regionale activiteiten

In het jaarverslag 1993 memoreerde het bestuur het terugtreden van Siem Stroek. Hij is kort daarna overleden. In dat verslagjaar en in 1994 moesten bestuursleden de werkzaamheden met betrekking tot de regionale activiteiten, die op gang waren gebracht, uitvoeren. Zonder part-time medewerk(st)er bleek dat een onvoorziene opgave. Gelukkig werd in de loop van het verslagjaar een oplossing gevonden voor de problematiek. Jaap van der Linden, die na zijn actieve loopbaan bij de Bouw- en Houtbond FNV lid werd van het VHV-bestuur, was bereid als eerstverantwoordelijk

bestuurslid voor de regionale activiteiten van de vereniging te gaan functioneren. Daarnaast kregen we medewerking van de Industriebond FNV, die Wim de Vrind twee dagen per week de gelegenheid biedt om voor de VHV te werken als organisatie-secretaris. Wim zal zijn tijd voornamelijk besteden aan de regionale activiteiten en de contactpersonen bij vakcentrales en vakbonden. Voor dit laatste is Geert Wagenaar de eerstverantwoordelijke bestuurder.

Contactpersonen

In het netwerk van contactpersonen bij vakcentrales en vakbonden kwam hoe genaamd geen verandering. Mutaties kwamen niet voor. De bijeenkomsten voor contactpersonen werden ook in 1994 matig bezocht. De eerste bijeenkomst werd gehouden bij de vakcentrale MHP in Houten. De secretaris-penningmeester van de MHP hield een inleiding over het ontstaan en de geschiedenis van deze vakcentrale voor middelbaar en hoger personeel. De tweede vergadering waren de contactpersonen te gast bij de Industriebond FNV te Amsterdam.

In de laatste vergadering werd uitvoerig aandacht geschonken aan de te geringe belangstelling voor de landelijke bijeenkomsten. Aan de hand van een notitie van het bestuur werd gediscussieerd over de mogelijkheden om het onderlinge contact te verbeteren. Besloten werd in plaats van uitsluitend landelijke vergaderingen voornamelijk regionale contactbijeenkomsten te organiseren, nadat de betrokken contactleden hierover telefonisch zijn geconsulteerd.

De aanwezigen stemden in met de suggestie van het bestuur om het informatiebulletin voortaan als kaderbulletin ook aan de contactpersonen in de regio's te zenden. De regionale activiteiten krijgen hierdoor meer aandacht. De redactie van het (kader)bulletin werd verzorgd door ons bestuurslid Wim Staubach. Dat blijft zo.

Het bulletin verscheen in 1994 drie maal. Het streven blijft het bulletin tussen twee Nieuwsbrieven uit te geven, dus viermaal per jaar.

Raam-activiteiten/werkplan bestuur

De ledenvergadering van november 1993 heeft besloten in plaats van een

jaarlijks activiteitenplan een raam-activiteiten plan voor 1994, 1995 en 1996 vast te stellen. Tevens werd aan het bestuur opdracht gegeven om voor ieder jaar een werkplan vast te stellen. De ledenvergadering verzocht in de novembervergadering informatie over de werkplannen.

Het driejarenplan telde vijf aandachtspunten, te weten:

1. ALGEMEEN

- Nieuwsbrief
- ledenvergaderingen
- ondersteuning vakbondsmuseum
- VHV-antiquariaat
- voorbereiding oral-history

2. REGIO-ACTIVITEITEN

- bijeenkomsten
- oral-history (zoeken van te interviewen personen)
- regio-uitgaven/publikaties, tentoonstellingen, jubilea
- steunpunten

3. VHV-ACTIVITEITEN NAAR DE BONDEN TOE

- bijeenkomsten
- contactpersonen-netwerk
- oral-history (opleiding van de interviewers)
- scholing/rondleidingen in het vakbondsmuseum

4. ONDERZOEK EN MENINGSVORMING

- periodieke uitgaven op thema (jaarboekformule)
- thema-bijeenkomsten over historische onderwerpen

5. BEVORDEREN VAN HET BEHOUD VAN HISTORISCH MATERIAAL

In het werkplan van het bestuur werden voor 1994 ondermeer de navolgende onderwerpen opgenomen:

- vier maal een Nieuwsbrief, waarin de uitnodiging en het programma van de ledenvergadering, het jaarverslag, het financieel jaarverslag, de begroting en de balans zullen worden opgenomen, twee maal per jaar zal het aantal pagina's met vier worden uitgebreid;
- twee ledenvergaderingen, waarvan één "ALV" wordt gehouden in het Nationaal Vakbondsmuseum en één in de regio;

- zes bestuursvergaderingen;
 - twee bijeenkomsten voor contactpersonen bij vakcentrales en vakbonden;
 - een aanzet voor regio-activiteiten in Groningen, Twente, Utrecht, Limburg en Noord-Holland;
 - verbetering van het contact met contactpersonen;
 - aanzet voor oral-history.
- De voorzitter van de VHV, Stan Poppe, informeerde over een en ander de ledenvergadering mondeling.

Nationaal Vakbondsmuseum

Het overleg over de voortzetting van de samenwerking en onderlinge steun met directie en bestuur van het Nationaal Vakbondsmuseum heeft goede afspraken voor de komende jaren opgeleverd.

Rekening houdend met de positie van het NVM en die van de VHV kon dat overleg tot tevredenheid worden afgerond.

De VHV zal met ingang van de nieuwe periode in het NVM kunnen beschikken over eigen kantoor- en vergaderruimte voor het bestuur.

De VHV zal in de eerste helft van 1995 een drietal bijeenkomsten in het vakbondsmuseum organiseren om de belangstelling voor de vakbondsgeschiedenis te vergroten. Het overleg hierover met het NVM vond eind december plaats.

Ieder half jaar wordt met de NVM-directeur de samenwerking geëvalueerd.

Eenmaal per jaar vindt overleg tussen de besturen van VHV en NVM plaats.

Geert Wagenaar,
secretaris VHV

NOTULEN

van het huishoudelijk gedeelte van de VHV- ledenvergadering van 19 november 1994, gehouden in een van de zalen van Artis te Amsterdam.

Aanwezig waren 34 leden.

Bericht van verhindering is van 4 leden ontvangen.

De voorzitter opent de vergadering, heet iedereen welkom en vertelt dat de vergadering in Artis wordt gehouden, omdat in het NVM een bijeenkomst van de afd. Amsterdam van de IB-FNV is ter ere van de honderdste verjaardag van de ANDB. DE vergadering is naar 19 november verplaatst omdat een dag eerder de tentoonstelling "De sterken voor de zwakken" geopend is en wij deze tentoonstelling nu vandaag ook kunnen gaan zien.

De voorzitter gedenkt degenen, die ons sinds de laatste vergadering ontvallen zijn, onder wie Jan Varkevisser. Jan Varkevisser heeft zich bijzonder ingespannen historisch materiaal te verzamelen om de geschiedenis van de vakbeweging vast te leggen. In zijn naam worden alle leden herdacht die er niet meer zijn en de vergadering neemt enige ogenblikken stilte in acht. De voorzitter schetst daarna de activiteiten en ontwikkelingen in het NVM en de VHV en zegt zeer tevreden te zijn.

Er komt een nieuwe overeenkomst tussen VHV en NVM, waarbij de vereniging zeker is van de financiële bijdrage van het NVM, een eigen ruimte krijgt in het museum en de vereniging haar functie van "vrienden van het museum" beter kan waar maken.

Wim de Vrind - door IB-FNV hiervoor part-time vrijgemaakt- zal als organisatie-secretaris gaan functioneren. De komende vier jaren kan op zijn administratief-organisatorische ondersteuning gerekend worden, aldus de voorzitter.

Hierna stelt Wim de Vrind zich aan de vergadering voor. Hij zegt vooral te willen gaan werken aan de ontplooiing van de regio-activiteiten.

Verslag vorige vergadering

Op het verslag van de vergadering van 26 maart 1994 zijn geen aanmerkingen. Het wordt door de vergadering goedgekeurd.

Mededelingen

Geert Wagenaer wijst de aanwezigen er op dat er een stand is waar historische literatuur te koop is.

De voorzitter staat nog even stil bij 100 jaar ANDB en belicht de grote betekenis, die de bond van Polak heeft gehad voor de Nederlandse vakbeweging.

Werkplan VHV-bestuur 1995

Het werkplan voor het komende jaar wordt door de voorzitter toegelicht.

De regio-activiteiten in een aantal plaatsen in het land zullen bevorderd worden. Er is door Wim Staubach en Elise Friebel een uitgewerkt plan voor start-bijeenkomsten geschreven.

Het idee van J. Varkevisser om biografieën vast te leggen wordt verder gerealiseerd via een plan van de IB-FNV, waarbij biografische schetsen zullen worden gemaakt over historisch belangrijke kaderleden en bestuurders. Geprobeerd wordt ook de contacten met de bonden te versterken via de bondscontactpersonen van de VHV. Leden die hieraan mee willen werken zijn zeer welkom.

Getracht wordt meer leden te krijgen die f 10,- extra betalen t.b.v. het Nationaal Vakbondsmuseum.

Donald Opmeer attendeert er op dat het accent bij het vastleggen van de historie vaak ligt op de bijdrage van FNV-NVV.

Hij vraagt het bestuur er op te letten dat ook de andere richtingen, zoals CNV en NKV aan bod komen.

Louis Groen zegt blij en verrast te zijn met de ontwikkelingen binnen de vereniging. Hij attendeert het bestuur erop goed te letten op het belang van de keuze voor activiteiten. Middelen, menskracht en financiën zijn beperkt. Hij vindt dat de vereniging vooral haar aandacht moet richten op de ledengroei en het werk in de regio. De voorzitter beaamt dat het zwaartepunt van de verenigingsactiviteiten daar ook ligt, alsmede bij het dienen van het belang voor het museum.

Begroting 1995

Tom Simonis zegt dat bij het opstellen van de begroting uitgegaan is van 800 leden. Door een schoning van het ledenbestand zitten we wat lager, maar door activiteiten hoopt de vereniging haar ledental weer op te voeren.

Jaarlijks krijgt de VHV van het NVM f 7.000,-. Daar staat tegenover een symbolische bijdrage van f 5.000,- aan de IB-FNV voor het werk van Wim de Vrind.

De vergadering spreekt met het bestuur haar waardering uit aan het adres van de IB-FNV over deze regeling.

De begroting krijgt de goedkeuring van de vergadering.

Bestuursverkiezing en verkiezing lid kascontrolecommissie

Aftredende zijn Geert Wagenaer en Jacques van Gerwen. Eerstgenoemde stelt zich herkiesbaar en wordt weer herkozen. Jacques van Gerwen stelt zich niet herkiesbaar, maar wil wel lid van de redactie van de Nieuwsbrief blijven. In zijn plaats stelt het bestuur Mies Campfens, medewerkster van het IISG, kandidaat. De kandidatuur wordt door de vergadering aanvaard en het bestuur wordt gemachtigd uit te zien in CNV-kring naar een opvolger voor Cees Lodder.

Van de kascontrolecommissie zal met instemming van de vergadering naast Ans Bakker en Maarten de Groot, Niek Bolte deel uit gaan maken.

De voorzitter betreurt het dat Jacques het bestuur verlaat gezien zijn vele verdiensten voor de vastlegging van de geschiedenis van de vakbeweging. De voorzitter zegt te hopen dat Jacques tot in lengte van jaren zijn werk als redactielid zal blijven voortzetten.

Wietske van Agtmaal vertrekt als redactielid van de Nieuwsbrief. Zij was een van de initiatiefnemers van de VHV. Zij was een centrale figuur binnen de vereniging vóór de totstandkoming van het museum, aldus de voorzitter. Hij dankt Jacques en Wietske voor alles wat zij voor de vereniging gedaan hebben en onderstreept dat met een attentie. Jacques zegt toe actief lid te blijven en ook Wietske zegt dat de redactie van de Nieuwsbrief van tijd tot tijd op een bijdrage van haar mag rekenen.

Rondvraag

Kees van Kortenhof van de KOV vraagt aandacht voor de schrijfactie voor vervolgde vakbondsleden.

Servaas van Bijsterveld zegt dat 11-11-46 de toenmalige KAB begonnen is met haar dagopleiding in Doorn. Op 11-11-96 is er een reünie. Hij vraagt hier aandacht voor en doet het bestuur de suggestie aan de hand de najaars-ledenvergadering 1996 te combineren met deze reünie te Doorn.

Hierna sluit de voorzitter de vergadering en geeft Geert Wagenaer een toelichting op de drie tentoonstellingen in het vakbondsmuseum, die na de lunch door de leden bezocht kunnen worden.

Guus van Eekert.

RONDLEIDINGEN IN HET NATIONAAL VAKBONDSMUSEUM

Sinds de opening op 1 mei 1991 waren in het Nationaal Vakbondsmuseum verschillende interessante tentoonstellingen te bezichtigen. Ondermeer werden een aantal stromingen binnen de Nederlandse vakbeweging en diverse aspecten van het vakbondswerk in beeld gebracht.

Bij de opening van die exposities verzorgden de conservators Wietske van Agtmaal en Marien van der Heijden de eerste rondleidingen met toelichting voor de genodigden. Daarna waren die tentoonstellingen "open voor het publiek". Groepen vakbonds (kader)-leden, scholieren en andere bezoekers konden een rondleiding bespreken en kregen daarbij vanzelfsprekend een toelichting. Veelal werden deze rondleidingen verzorgd door vrijwilligers van het NVM.

Het bestuur van de Vakbondshistorische vereniging organiseerde tot op heden tenminste elk jaar een ledenvergadering in het vakbondsmuseum. De aanwezigen werden dan in de gelegenheid gesteld de tentoonstellingen te bezoeken en een rondleiding mee te maken.

Op de stoep

Wie het NVM bezoekt wordt dikwijls aangeraden in de Henri Polaklaan, tegenover nummer 9, even op de stoep te gaan staan om de markante gevel van de Burcht van Berlage te bewonderen. De ANDB liet het bondsgebouw optrekken en nam het in 1900 in gebruik. Tot het NVM er introk is het altijd vakbondsgebouw gebleven.

Om het Vakbondsmuseum door de hoofdingang te kunnen betreden moeten bezoekers de brede stenen trap opklimmen. Een draaideur brengt hen op de parterre. Wie de Beurs van Berlage kent, herkent onmiddellijk de architect van de Burcht: Hendrik Petrus Berlage. Het is de moeite waard om daar, in het trappenhuis, weer even stil te staan. Bij een rondleiding wordt daar verteld over Berlage, zijn eigenzinnige bouwstijl en zijn gebruik van bouwmaterialen. Hij liet de stenen zien. Ook zijn constructies verborg hij niet. Als promotor van de Gemeenschapskunst schakelde Berlage andere kunstenaars in om de gebouwen die hij ontwierp te verfraaien. Een vouwblad vertelt de bezoekers er meer over.

In het souterrain

Omdat de groepen bezoekers doorgaans eerst het museumcafé De Koperen Steel bezoeken wordt daar meestal de rondleiding begonnen. Het Koperen Steelfonds heeft een belangrijke rol gespeeld in de ANDB.

In het souterrain is een interessante bibliotheek gevestigd. De oude boekenkasten van de ANDB zijn nu ondermeer gevuld met boeken over de verschillende stromingen binnen de vakbeweging. Wie in de geschiedenis van de vakbeweging geïnteresseerd is kan hier terecht. Er is veel belangstelling voor die historische boekwerken en bladen, bij voorbeeld voor het maken van een werkstuk. De ANDB had destijds een grote bibliotheek in het bondsgebouw.

Bondsraadzaal en bestuurskamer

Twee vergaderruimten, waarvan er één nog in gebruik is, vormen als het ware het hart van de Burcht. Er is in die honderd jaar door de ANDB en de opvolger, de ANMB (IB NVV-FNV) vanzelfsprekend veel vergaderd. Voor de glas-inlood ramen in de bondsraadzaal werd het atelier van Derkinderen ingeschakeld. In beide ruimten zijn de wandschilderingen en panelen van Richard Nicolaus Roland Holst nog aanwezig. De teksten op die panelen zijn van Henriëtte Roland Holst. De lampen in het trappenhuis en de bestuurskamer zijn ontworpen door J. Eisenlöffel. De oude klokken zijn door een van de NVM-vrijwilligers, Hein Langkemper, weer op gang gebracht.

De lampen en klokken verhogen de schoonheid van het bondsgebouw. Dat was ook de opzet. Mede daardoor is het NVM-gebouw een uniek monument.

NVM-activiteiten

Het NVM-activiteitenprogramma voor 1995 vermeldt drie tentoonstellingen. De permanente tentoonstelling (vanaf 14-9-1994) "Het betere werk - Geschiedenis en betekenis van de Nederlandse vakbeweging" werd reeds uitvoerig belicht in de nummers 3 en 4 van de NIEUWSBRIEF in 1994.

De wisseltentoonstelling "De sterken voor de zwakken - Negentig jaar tuberculosebestrijding door werknemersfondsen" werd in het laatste nummer van ons blad beschreven. De wisselten-

toonstelling "De vakbeweging in beeld" verkeert nog in het ontwikkelingsstadium. Vanaf november 1995 zal deze expositie de plaats van "De sterken voor de zwakken" gaan innemen. Belangrijke aspecten van de vakbondshistorie worden door deze drie tentoonstellingen in beeld gebracht. Bovendien treft de bezoeker vaak nog een gasttentoonstelling in het museumcafé De Koperen Steel en het souterrain aan.

Vakbondshistorische Vereniging (Vrienden van het Vakbondsmuseum)

Ruim tien jaar geleden werd de VHV opgericht. De belangrijkste doelstelling was de oprichting van een vakbondshistorisch museum. Sinds dat museum werd geopend heeft de VHV, als vereniging van vrienden van het vakbondsmuseum, aan de NVM-activiteiten permanent ruime bekendheid gegeven in de NIEUWSBRIEF en in bijeenkomsten. Ook als de VHV binnen de vakbeweging op congressen, kaderbijeenkomsten, vakbondsscholen e.d. activiteiten organiseert, wordt het NVM in één adem genoemd. Met name de tentoonstellingen kregen veel aandacht.

De VHV houdt kantoor bij het NVM. Voor de periode 1995 tot en met 1999 zijn in goed overleg weer samenwerkingsafspraken gemaakt.

NVM-uitgaven

Bij de opening van het Nationaal Vakbondsmuseum werden twee prachtige catalogi uitgegeven: *De Burcht van Berlage* en *Henri Polak*. De deelnemers aan de ledenvergadering konden deze uitgaven steeds tegen een vrienden-prijs meenemen. Ook de NVM-vouwbladen geven interessante informatie over de tentoonstellingen, waarvoor veel belangstelling bestaat.

NVM-vrijwilligers

Voor het toezicht en als grote groepen het NVM bezoeken, in het museumcafé, worden vrijwilligers ingezet. En op maandag, als het NVM niet open is voor publiek, kunt u ze aan de lijn krijgen. Reeds vanaf de opening van het museum is een vrijwilligersgroep gevormd. De VHV zal proberen het NVM een helpende hand te bieden als aanvulling van deze groep noodzakelijk is.

Geert Wagenaer

VRIENDEN VAN HET VAKBONDSMUSEUM

De Vakbondshistorische Vereniging is vanaf de opening van het Nationaal Vakbondsmuseum op 1 mei 1991 dé vriendenvereniging van dit museum. Toen werd namelijk "het streven naar de oprichting van een vakbondsmuseum.." metterdaad omgezet in een ondersteuning van het NVM, zoals andere vriendenverenigingen dat doen bij hun musea. De VHV deed dit op haar eigen manier en in overeenstemming met haar doelstelling: kennis van de vakbondsgeschiedenis bevorderen.

Het vakbondshistorisch materiaal van de VHV werd zonder beperking beschikbaar gesteld voor tentoonstellingen van het NVM. Door permanente publikaties over de museumactiviteiten in de VHV-Nieuwsbrief werden deze onder de aandacht gebracht van de leden en bij de vakbeweging. Vanzelfsprekend werden alle bijeenkomsten van de VHV aangegrepen om aandacht te schenken aan het vakbondsmuseum en de NVM-activiteiten. Met name de vakbondshistorische tentoonstellingen die thans in het museum te bezichtigen zijn

kregen zeer ruime publiciteit.

Door het VHV-lidmaatschap (f. 25,- per jaar) te combineren met een NVM-donaateurschap (tenminste f. 10,- per jaar) kon ieder VHV-lid het vakbondsmuseum nog extra steunen. Eigenlijk zouden veel meer vakbondsleden lid moeten zijn van de VHV en meer VHV-ers donateur van het NVM. Daar blijft het bestuur van de vereniging naar streven. Het "donateurstientje" moet zo bekend worden als het "vakbondstientje" van destijds.

Vrienden (museum jaar) kaart

Leden van de vriendenverenigingen van de musea, dus ook leden van de VHV, konden tot voor kort een kortingskaart kopen. Die kortingskaart waar vrienden of donateurs van Nederlandse musea, die aangesloten zijn bij de Stichting Museum Jaar Kaart. recht op hadden werd een zichtbare vriendenkaart. Vanaf 1 november 1994 is namelijk een nieuw systeem van kracht. De "gouden" kortingskaarten worden sindsdien niet meer verlengd. Na afloop van de geldigheidsduur kunnen

VHV-leden een nieuwe vriendenkaart kopen bij het vakbondsmuseum, op dezelfde wijze als vroeger. Voor zo'n vriendenkaart betaalt u f. 32,50 in plaats van f. 45,-, de normale prijs. Met deze Museum Jaar Kaart voor vrienden kunt u alle musea bezoeken.

Geldigheidsdatum zichtbaar.

Elke Museum Jaar Kaart bevat aan de achterzijde een magneetstrip met daarin de geldigheidsdatum van een jaar na de aankoopdatum of de datum waarop de kaart voor het eerst gebruikt werd in een museum met kaartlezer. Niet alle musea hebben die. Ook het NVM niet. Op de nieuwe kaart kan deze datum op een strip op de achterzijde worden ingevuld. In musea met een kaartlezer wordt de datum als vanouds ook aangegeven op het entreebewijs.

TIJDENS DE LEDENVERGADERING OP 25 MAART 1995 WORDEN WEER VRIENDENKAARTEN VERKOCHT!

Geert Wagenaer, secretaris VHV.

nationaal
VAKBONDS
museum

MUSEUMKALENDER

Tentoonstellingen 1995
tot november 1995

De sterken voor de zwakken

Negentig jaar tuberculosebestrijding door werknemersfondsen

permanent

Het betere werk

Geschiedenis en betekenis van de Nederlandse vakbeweging
De Nederlandse vakbeweging ontstond in de tweede helft van de negentiende eeuw. Tijdens de industrialisatie gingen steeds meer arbeiders zich organiseren. Tot op de dag van vandaag weet de vakbeweging verbeteringen tot stand te brengen op o.a.

het gebied van de arbeidstijden, lonen en medezeggenschap. Verleden en heden komen aan bod in deze tentoonstelling, waarop het mooiste materiaal te zien zal zijn, dat anderhalve eeuw vakbondsgeschiedenis heeft opgeleverd.

De burcht van Berlage

Het museum is gevestigd in het mooiste vakbondsgebouw van Nederland: de burcht van Berlage, in 1900 gebouwd voor de roemruchte Diamantbewerkerbond van Henri Polak. Het gebouw met het fraaie trappenhuis en muurschilderingen van Richard Roland Holst, is ingericht met gevarieerd vakbondshistorisch materiaal.

Openingstijden

di. t/m vr. 11.00 - 17.00 uur

zondag 13.00 - 17.00 uur

Op officiële feestdagen is het museum gesloten.

Toegangsprijzen

Volwassenen f. 5,00

korting f. 3,00 voor

- vakbondsleden (incl. gezinsleden) op vertoon van lidmaatschapsbewijs

- groepsbezoek (minimaal 10 personen) alleen op afspraak
- pas 65/stadspas Amsterdam
- CJP/studenten/ 13 t/m 18 jaar

Gratis

- jongeren t/m 12 jaar

- VHV-donateurs

- museumjaarkaart

Rondleidingen op aanvraag.

Vergaderruimte kan worden gehuurd.

Bereikbaarheid

Het museum is bereikbaar vanaf het Centraal Station met tram 9, halte Plantage Kerklaan.

Henri Polaklaan 9

1018 CP Amsterdam

020-6241166

fax 020-6237331

Gratis rondleidingen

Iedere zondag om 14.30 uur starten gratis rondleidingen door het Nationaal Vakbondsmuseum. De rondleidingen worden gegeven door ervaren gidsen voor de dan aanwezige betalende bezoekers.

De rondleidingen duren ongeveer 1 1/4 uur.

UITNODIGING

VOOR DE ALGEMENE LEDENVERGADERING IN HET NATIONAAL VAKBONDSMUSEUM

Op zaterdag 25 maart 1995 wordt de algemene ledenvergadering gehouden in het Nationaal Vakbondsmuseum, Henri Polaklaan 9 te Amsterdam.

Het huishoudelijk deel vangt aan om 10.30 uur. Het programma en de agenda zijn hieronder vermeld.

Er zal weer een stand zijn waar u tegen een billijke prijs nieuwe en tweedehandse historische boeken kunt kopen.

Het bestuur wil in deze ledenvergadering aandacht besteden aan de Arbeidsinzet 1940-1945. Veel Nederlandse werknemers werden hiermee geconfronteerd. Gedacht wordt aan een inleiding, een videofilm over de Rotterdamse razzia en een persoonlijk verhaal. Een en ander is in voorbereiding. De deelnemers worden nader geïnformeerd.

PROGRAMMA

10.00 uur Ontvangst met koffie.

10.30 uur Aanvang huishoudelijke vergadering.

12.30 uur Lunch.

13.30 uur Inleiding, video en verhaal over de Arbeidsinzet 1940-1945.

Het Vakbondsmuseum is vanaf het Centraal Station bereikbaar met de tram, lijn 9, halte Plantage Kerklaan of vanaf het Amstelstation met de metro, halte Waterlooplein.

Het aanmeldingsformulier voor deze bijeenkomst ontvangen we graag voor 10 maart retour.

AGENDA voor het huishoudelijk deel van de vergadering:

1. Opening door de voorzitter
2. Notulen van de vergadering dd. 19-11-1994 (zie pag. 13)
3. Mededelingen/ingekomen berichten
4. Jaarverslag 1994 (zie pag. 11)
5. Financieel jaarverslag 1994 (wordt na opgave toegezonden)
6. Balans per 31-12-1994 (wordt na opgave toegezonden)
7. Wat verder ter tafel komt
8. Rondvraag en sluiting

G.F. Wagenaer, secretaris.

AANMELDINGSFORMULIER

voor de algemene ledenvergadering van de Vakbonds Historische Vereniging op zaterdag 25 maart 1995 in het Nationaal Vakbondsmuseum te Amsterdam.

Naam

Adres

Postcode Woonplaats

zal zaterdag 25 maart aanwezig zijn

wil deelnemen aan de lunch

Wil de catalogus over De Burcht van Berlage voor f. 15,- kopen en meenemen

Wil de VHV-jubileumuitgave 'COLLECTIEF GEREGELD. Uit de geschiedenis van de CAO' voor f. 17,50 kopen en meenemen

wil een vrienden (museumjaar) kaart voor f. 32,50 kopen en meenemen

Wilt u dit formulier invullen of overschrijven en vóór 10 maart a.s. zenden aan:

Vakbondshistorische Vereniging

Antwoordnummer 10737

1000 RA Amsterdam

Een postzegel is niet nodig